

שמות ג' ד'

את סיום הדיון בפרק ב' ואת הדיון בתחילת פרק ג', אנו מציעים לדחות לאחר השיח של משה עם אלוהים. בשיח הזה דוחה משה את השליחות והוא מסתיים בחרון אף ה' ובאילוץ את משה לקבל עליו את המטלה.

אין להדיפתו זו של משה את המטלה האלוהית אח ורע בעקשותה ובעקביותה בסיפורים אחרים על הסתייגותם של מנהיגים מקראיים משליחותם. השאלה המרכזית שנרצה להעמיד ביחידה זו היא – מדוע משה כל כך עיקש בסירובו לקבל עליו את השליחות שמטיל עליו אלוהים?

מבט בעזרת "משקפת"

בדיונו בפרקים א' וב' השתמשנו, לא פעם, במיקרוסקופ שדרכו התבוננו בכתובים וביקשנו לפענח שאלות שונות. בשיח שבין אלוהים למשה נבקש להשתמש במשקפת, כלומר נעיף מבט כללי על הסיפור. לצורך כך עימדנו את מהלך השיח בשמות ג' 6 – ד' 17 כך שבעמודה אחת מצויים דברי אלוהים, הפותח בשיח ובעמודה השנייה דברי משה המגיב אליו. מה נוכל ללמוד "במבט של משקפת", מבט כולל על הדיאלוג הזה?

משה	אלוהים
<p>וַיֹּסֶתֶר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יֵרָא מִהִבֵּיט אֶל-הָאֱלֹהִים.</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהִי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב</p> <p>ז וַיֹּאמֶר ה' רְאֵה רְאִיתִי אֶת-עֲנִי עֲמִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת-צַעֲקוֹתֶם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יִדְעֵתִי אֶת-מִכְאֲבָיו. ח וְאֵרַד לְהַצִּיל מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאָרֶץ הַהִוא אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל-מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי. ט וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם-רְאִיתִי אֶת-הַלֶּחֶץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם. י וְעַתָּה לֵכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל-פְּרַעֲה וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.</p>
<p>יֵא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל-פְּרַעֲה וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.</p>	<p>יב וַיֹּאמֶר כִּי-אֱהִי עִמָּךְ וְזֶה-לֶךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת-הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה.</p>
<p>יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ-לִי מִה-שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים.</p>	<p>יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה אֱהִי אֲשֶׁר אֱהִי וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִי שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם.</p>
<p>.....</p>	<p>טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה כֹּה-תֹאמַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֶתְכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְעַתָּה יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְיַעֲקֹב לֹא מָרָא וְאֶתְכֶם זֶה-שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר.</p> <p>טז לֶךְ וְאֶסְפַּף אֶת-זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתְּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא מָרָא וְאֶתְכֶם זֶה-שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר.</p> <p>יז וַיֹּאמֶר אֶלְהָ אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִעֲנֵי מִצְרַיִם אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. יח וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וְבָאת אִתָּה וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הַעֲבְרָיִים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכָה-נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַר</p>

<p>א וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהוֹן לֹא-יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא-נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה'.</p> <p>וַיֹּאמֶר מֹטֶה.</p> <p>וַיִּשְׁלַכְהוּ אֲרָצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפְּנֵיו.</p> <p>וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ.</p> <p>וַיֵּבֵא יְדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵא וְהִנֵּה יְדוֹ מִצַּרְעַת כַּשְׁלֵג.</p> <p>וַיֵּשֶׁב יְדוֹ אֶל-חִיקוֹ וַיּוֹצֵא מִחִיקוֹ וְהִנֵּה-שִׁבְעָה כִּבְשָׂרוֹ</p> <p>י וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-ה' בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֵשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרָךְ אֶל-עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד-פָּה וְכַבֵּד לִשׁוֹן אֲנִי.</p> <p>יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח-נָא בְיָד-תְּשַׁלַּח.</p>	<p>וַיִּזְבַּחַהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ. יט וְאֲנִי יְדַעְתִּי כִּי לֹא-יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה. כ וְשִׁלַּחְתִּי אֶת-יְדִי וְהִכִּיתִי אֶת-מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי-כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם. כא וְנִתְּתִי אֶת-חַן הַעַם-הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן לֹא תִלְכוּ רִיקִים. כב וְשִׁאֲלָה אֲשֶׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגְרַת בֵּיתָהּ כְּלִי-כֶסֶף וְכִלְי זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתֶם עַל-בְּנֵיכֶם וְעַל-בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶם אֶת-מִצְרַיִם.</p> <p>ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' מִזֶּה (מֵה-זֶה) בְּיַדְךָ</p> <p>ג וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכְהוּ אֲרָצָה</p> <p>ד וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה שְׁלַח יְדְךָ וְאַחַז בְּזַנְבּוֹ</p> <p>ה לִמְעַן יֵאֱמִינוּ כִּי-נִרְאָה אֱלֹהֵי ה' אֶלְהֵי אֲבֹתֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.</p> <p>ו וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד הֲבֵא-נָא יְדְךָ בְּחִיקְךָ</p> <p>ז וַיֹּאמֶר הַשֵּׁב יְדְךָ אֶל-חִיקְךָ.</p> <p>ח וְהָיָה אִם-לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן וְהֵאֱמִינוּ לְקוֹל הָאֵת הַאֲחֵרוֹן. ט וְהָיָה אִם-לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקוֹלְךָ וְלִקְוֹתֶיךָ מִמִּימֵי הַיָּרֵךְ וְשִׁפְכֶת הַיְבֻשָּׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן-הַיָּרֵךְ וְהָיוּ לְדָם בַּיְבֻשָּׁת</p> <p>יא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי מִי שָׁם פֹּה לְאָדָם אוֹ מִי-יְשׁוּם אֲלֵם אוֹ חֲרַשׁ אוֹ פִּקַּח אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אֲנִי ה'. יב וְעַתָּה לָךְ וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבַר.</p> <p>יז וַיַּחֲרֹץ-אֶף ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְיֶה אִחִיךָ הַלֹּוֹ יְדַעְתִּי כִּי-דָבַר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה-הוּא יֵצֵא לְקִרְאוֹתֶיךָ וְרָאָךְ וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ. טו וַדְּבַרְתָּ אֱלֹהֵי וְשָׁמַת אֶת-הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְעִם-פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. טז וַדְּבַר-הוּא לָךְ אֶל-הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִי-לָךְ לְפִהּ וְאִתָּה תְהִי-לוֹ לְאֵלֵהֶם. יז וְאֵת-הַמִּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיַדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-בּוֹ אֶת-הָאֵתוֹת</p>
--	--

כמה דברים נוכל ללמוד מצורת התבוננות זו:

- א. נוכל לראות שזהו שיח ארוך מאד.
- ב. אלוהים מדבר בו הרבה ומשה בקצרה.
- ג. ישנם פסוקים בהם חילופי הדברים בין השניים מתקצר ונעשה אינטנסיבי יותר – בעיקר כאשר ה' מדגים על משה ניסים.
- ד. לעיתים מגיב אלוהים ללא דיבור של משה. בג' 14 – 15 הדבר בולט במיוחד.

ה. ה' עונה לכל הטענות של משה – גם בדיבור וגם במעשי הניסים. גם כשחורה אפו בסוף הדיאלוג – ה' מספק למשה מענה ארוך.
ו. עיקר חששותיו של משה וספקותיו ובעקבותיהם עיקר התגובה האלוהית מוקדש לעמידה מול העם ולא מול פרעה.

האם ההתבוננות הכללית ומסקנותיה קידמו אותנו בפיצוח השאלה – מדוע משה לא השתכנע?

נראה שלמעשה ההתבוננות הזו העצימה את השאלה – אם השיח כל כך ארוך ואלוהים כל כך מרבה לדבר בו, אם אלוהים מגיב אפילו על דברים שמשה לא אומר, והוא מציע למשה את האמצעי של ניסים, אם אלוהים נענה לכל הטיעונים של משה – מדוע עומד משה בסירובו?

חידוד השאלה תוך הסתכלות על פרטי הדיאלוג

כשאנו מגדילים את הרזולוציה וקוראים את דברי אלוהים אל משה אנו תמהים עוד – מדוע היה למשה כ"כ קשה להשתכנע? **הלא אלוהים כמעט ואינו מותיר כל תפקיד למשה, הוא מצויר תמונה לפיה אלוהים עצמו יעשה את כל הנדרש ולפי תמונה זו הכל בסופו של דבר יסתדר** - העם יאמין, פרעה ישלח, המצרים ינוצלו:

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פְּקֹד פְּקֹדֹתַי אֶתְכֶם וְאֶת-הָעַשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם. יז וְאָמַר אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֵנִי מִצְרַיִם אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. יח וְשָׁמְעוּ לְקֹלִי וּבָאתָ אִתָּה וְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְאָמַרְתָּם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכֶה-נָּא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לָּהּ אֱלֹהֵינוּ. יט וְאָנִי יִדְעֹתִי כִּי לֹא-יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה. כ וְשַׁלַּחְתִּי אֶת-יָדִי וְהִפֵּיתִי אֶת-מִצְרָיִם בְּכֹל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאֶחְרִי-כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם. כא וְנִתַּתִּי אֶת-חַן הָעַם-הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן לֹא תִלְכוּ רִיקָם. כב וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כָּל־כֶּסֶף וְכָל־יָזָב וְשָׁמְלַת וְשָׁמְתָם עַל-בְּנֵיכֶם וְעַל-בָּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת-מִצְרָיִם.

זאת ועוד, משה מקבל הצעות מעשיות מאד – אלוהים מנחה אותו ואומר לו אינך צריך לדבר אל כל העם – **אסוף את המנהיגים ועבוד עימהם:**

לך וְאֶסַּפְתָּ אֶת-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פְּקֹד פְּקֹדֹתַי אֶתְכֶם וְאֶת-הָעַשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם.

מדוע משה לא משתכנע?

שני עברים ניצים – מהי השפעת האירוע הקשה והמרתיע הזה?

בשלושת המקרים בפרק ב' בהם התערב משה לטובת נעשק מפני עושקו, נראה כי הטראומטי ביותר היה האירוע של שני עברים נצים. אירוע זה התאפיין ברשעות, בחציפות הפנים, כפיות הטובה ודחיית כל ניסיון למנהיגות שמטילה חוק וצדק. מהכינוי הכפול אָחִיו שבפס' 11, מול הכינוי שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֲבָרִים שבפס' 13 נראה כי משה התקשה לחוש אחווה או אמפטיה או חמלה אל מול התנהגותם של העברים שהפכו לעם עבדים. זאת ועוד, אפשר שחוסר שיתוף הפעולה מצד אחיו העברים, הוא שגרם לכך שמעשה הכאת המצרי הגיע לפרעה והוא שגרם למשה להימלט ממצרים. ייתכן שהתנהגות זו של בני העם שאותו אמור משה להנהיג, הטביעה חותם עמוק של רתיעה במשה והוא אינו רואה עצמו מסוגל להניע עם זה מהמקום הנמוך והקשה בו הוא מצוי.

נקודת מבט נוספת על העם ויחסיו עם אלוהים: שמות ב' 23 – 25, או מה ניתן ללמוד על יחסי אלוהים והעם מפסוקים אלה? חששו המרכזי של משה לעמוד מול העם מובע פעמיים בטיעונו (ג' 11 וד' 1). בצרוף תגובת ה' לטיעונים אלה, משתרע העיסוק בחששו של משה מחוסר האמון של העם, על פני יותר מעשרים פסוקים (ג' 13 – ד' 9). ספקותיו של משה אינם חששות שווא. הם מבטאים ריחוק וניכור של העם מה', שעליהם אנו שומעים לא רק באמצעות רתיעתו של משה מהתפקיד. בסיום פרק ב' מסופר:

כג וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמַת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים מִן-הָעֲבֹדָה. כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-בְּרִיתוֹ אֶת-אֲבָרָהֶם אֶת-יִצְחָק וְאֶת-יַעֲקֹב. כה וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים.

אנחתם וזעקתם של בני ישראל איננה מופנית אל אלוהים, שועתם עולה אליו אך איננה מכוונת אליו.

מעניין שגם תגובת אלוהים מעידה על הצורך בתהליך של התקרבות: ראשית, הוא איננו יורד - השועה עולה אליו.

שנית, הוא נדרש לארבעה פעלים, שניתן לקרוא כמילות קוד המציינות דרגות קשר של אלוהים עם העולם. אולם ניתן גם להבין כחלק מהנתק שנוצר בין אלוהים לבין העם בשנים הרבות של הישיבה במצרים. כדי לחדש את הקשר, יש צורך בתהליך, ובארבעת הפעלים הסיפור משמיע את ה"מוזיקה" תהליכית, המבטאת את הקושי "להתניע", להתייחס באופן ישיר קולח ונגיש אל העם ששועתו עולה. לשנות הישיבה במצרים יש כובד והוא מובע היטב ביחסי העם עם אלוהים בשלושת הפסוקים המסיימים את פרק ב'.

כיצד בא לידי ביטוי הנתק מאלוהים בדיאלוג?

לא רק מסוף פרק ב' ניתן ללמוד על הנתק שבין העם לאלוהיו גם בשיח בין משה ואלוהים בפרק ג' הדבר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים הֲנֵה אֲנֹכִי בְּאֵל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרָתִי לָהֶם אֱלֹהִי

אָבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ-לִי מַה-שָּׁמוּ מִה אֲמַר אֲלֵהֶם (13). תשובת אלוהים:
אֱהִי אֲשֶׁר אֱהִי, כמובן איננה מספקת. פירושי שמו זה של אלוהים כמי שלא ניתן להגדרה
והוא הוויה בלתי נתפסת הם פירושים פילוסופיים ותיאולוגיים שלא יסייעו למשה בעמדו מול
העם. מעמדה של תשובה זו הוא כמו האות שנותן אלוהים בג' 12 שהוא רחוק ומשה מתקשה
לראות בו דרך לשכנע את העם: וַיֹּאמֶר כִּי-אֱהִי עִמָּךְ וְזֶה-לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ
בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת-הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה. משה איננו עונה, אך
נראה כי הוא מגיב – בשפת גוף בהבעת פנים, שכן אלוהים ממשיך ומדבר.

אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי: כל מקום שנאמר "ויאמר" ויאמר" לא נאמר אלא
להידרש. (איכה רבה פרשה א' סימן לט).

הכתובים אינם מספרים מהי תגובת משה ואנו, הקוראים, מוזמנים להיות מעורבים בסיפור
ולדמיין אותה.

אילו היינו מעבירים את הסיפור למדיה של קומיקס קרוב לוודאי שסגנון הציור על המעבר בין פס'
14 ו 15 היה משהו כמו:

והמהדרים היו מוסיפים בועות מחשבה מתומללות.

בסופו של דבר אף הסבר יותר קונקרטי כמו כה-תאמר אל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי
אָבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יַצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם זֶה-שְּׁמִי לְעֹלָם
וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר נדחק אל השוליים מפני ההנחיה המעשית שבפס' 16 ואילך. אלא שגם
בסופה של הנחייה זו, מגיב משה - וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא-יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ
בְּקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא-נִרְאָה אֵלֶיךָ ה'

האם החיים במדיין הכשירו את משה לתפקידו? תהליכים שעברו על משה בשנותיו במדיין

בדיונו נציג פירוש לפיו משה עומד לפני אלוהים כשחיו כרועה במדיין אינם מכינים אותו
להתגלות בסנה. אולם אפשר שיש מרכיבים בעשייתו במדיין שמכינים אותו לקראת השליחות
שאלוהים הטיל עליו. כך למשל במישור הקונקרטי של היכרות עם שבילי מדבר סיני (שם נמצאת
מדיין), אותו מדבר שבו יעבור העם בדרכו לארץ המובטחת.

ואולי גם במישור של דאגה לאנשים וטיפול בצרכיהם. אגדות רבות מספרות על תכונותיו של
משה כמנהיג המשקפות את חכמתו, חמלתו והיותו קשוב לצרכי מונהגיו. חז"ל יוצרי אגדות אלה
ביקשו לראות ברעיית הצאן דרך להכנת משה לתפקידו כמו גם שיקוף של התאמתו לתפקיד.

נביא שתיים מהאגדות היפות והמוכרות הללו:

כשהיה משה רבינו עליו השלום רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי קטן, רדף משה אחריו
עד שהגיעו למקום אחד שנזדמנה לגדי בריכת מים ועמד הגדי לשתות. כיוון שהגיע משה אצלו
אמר: אני לא ידעתי שרץ היית מפני הצמא, עכשיו עייף אתה. עמד והרכיבו על כתפיו והיה מהלך

עמו עד שהחזירו. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חייך אתה תרעה צאני ישראל. הוא שכתוב: "ומשה היה רועה". (שמות רבה פרשה ב סימן ב).

"ה' צדיק יבחן", במה בוחן ה' את הצדיקים? במרעה הצאן. בדק לדוד בצאן ומצאו שרועה יפה יפה, שנאמר "ויקחהו ממכלאות הצאן", שהיה דוד מונע הצאן הגדולים לצאת למרעה לפני קטנים והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שיאכלו עשב הרך ואחר כך מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינוני ולבסוף מוציא החזקים (שם)

עם זאת החשש המוצדק להתמודד עם עם חסר אמונה מסבירים את הרתיעה העיקשת של משה מתפקיד ההנהגה. אפשר שגם משה עצמו עבר תהליכים במדין שהרחיקו אותו מהדאגה לאחיו, שאפיינה אותו בצעירותו ושעליה שילם מחיר כבד. שני רמזים מצויים בסיפור היכולים להעיד על התרחקותו של משה ושניהם פורשו בדרכים נוספות על הצעתנו:

רמז ראשון: מדרש השם גרשם

בסוף פרק ב' מסופר על נישואי משה עם בת רעואל ועל הולדת בנו. נשים לב למדרש השם שנתן משה לבנו (מעניין כי משה הוא המשיים ולא אשתו כמקובל בסיפורים אחרים – נשות יעקב הן נותנות השמות, בת פרעה נותנת את השם משה, וחנה אם שמואל מעניקה לבנה את שמו).

וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ גֵרְשֵׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָּה. למה מתייחס משה באומרו: אֶרֶץ נֹכְרִיָּה? שתי אפשרויות לפנינו – האחת שכוונתו למדין בה הוא מרגיש גר. ולפי פירוש זה חיים בו געגועים לחייו הקודמים ואין הוא חש שייך במדין.

אולם אם משמעות השם מתייחסת למצרים: גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָּה, אז מרגיש משה שבעבר חי בארץ בה חש נכרי ובמדין הוא מרגיש "בבית": הוא זכה בדמות אב – כהן מדין (על יחסי הקרבה ביניהם נוכל ללמוד משמות י"ח), באשתו, בבנו ובחיי רועה פשוטים.

קשה להכריע למה מכון מדרש השם גרשם, ועל ההתלבטות מוסיף מדרש שמו של הבן השני שנולד למשה במדין (ראו שמות ד' 20 – משה עוזב את מדין עם בְּנִיּוֹ). מדרש השם נמסר בשמות י"ח 4: וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי-אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פְּרָעָה. האם מעיד מדרש השם על הוודייה לאל המאפשרת פרידה בתודעה ממצרים? או שמא מלמדת ההוודייה לאל על החיות והחיוניות שיש למצרים בתודעתו של משה?

רמז שני: מה פירוש אֶחָד הַמְּדַבֵּר

בפתיחת פרק ג' מתואר משה ומִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת-צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנוּ כֹּהֵן מִדִּין וַיִּנְהַג אֶת-הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמְּדַבֵּר. אנו יודעים משמות ז' 7 כי משה היה בן שמונים כשעמד לפני פרעה. כלומר עשרות שנים הוא משמש כרועה צאן. לפי המדרש באה לידי ביטוי בתקופה זו תכונתו כמגן על חלשים. הכתובים המקראיים אינם מוסרים זאת, אולם הביטוי אַחֲרֵי הַמְּדַבֵּר יכול לרמוז על חיי משה.

רש"י בעקבות חז"ל מפרש את הביטוי כך:

אחר המדבר . להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים

ואם כך גם בהיותו רועה נשמר מאד משה שלא לגרום לנזק עם צאנו, אפילו שלא בכוונה, בשדות

זרים ומרחיק אותנו אל המדבר. יש אף שראו בנדודיו כרועה דרך להתבודדות רוחנית.¹ רש"י מפרש את המילה 'אחר' - כ"מאחרי" - לקצה, ואפשר שהמילה 'מדבר, מתפרשת על ידו כמקום שממה. מהו המדבר המקראי? ניעזר בקונקורדנציה, כלי מופיעה 271 פעמים במקרא ולא נביא במסגרת זו את כל מופיעה. אולם נציג את הנתונים שמספק בעל הכלי המחקרי החשוב הזה:

לפי אבן שושן 'מדבר' במקרא הוא מקום מרעה; ראו א. זוהי משמעותה הראשונית של המילה. היות ובדרך כלל הצאן אינם רועים במקומות יישוב הושאל הכינוי 'מדבר' לתיאור מקום שומם ובימינו זוהי משמעותו העיקרית.

אם בשפה המקראית המדבר הוא מקום מרעה, אפשר שיש בידינו נתון שמלמד על התמסרותו של משה לרעיית הצאן ועל התרחקות מחייו הקודמים.

החזקוני מפרש:

אחר המדבר. שם מצוי דשא מרעה בהמות.

על פי פירוש זה הולך משה אחר המרעה. אין הוא עסוק בהתבודדות או בחיי רוח או בחיפוש אחר המופלא, אלא שקוע כולו בהוויית רועה צאן המחפש מרעה עבור צאנו. חזקוני מפרש את המילה "אחרי" כ"בעקבות" ואת המילה 'מדבר' כמקום מרעה. האם ההקשר של הסיפור יכול לחזק פירוש זה?

הרועה שאינו רואה

אפשר שהפסוק בג' 2 מעיד אף הוא על ריחוקו של משה מחיים רוחניים ועל העדר קרבה אל אלוהים. לפס' 2 שני חלקים, כל אחד פותח באותיות - וירא.

וַיֵּרָא מִלְאָךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת-אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסִּנֵּה

מְדָאָה ת' ארמית: מארץ מדי	מְדָאָה ו' ודריוש מְדָאָה (כת' מדיא) קבל מלכותא
מְדַבְּחָ* ו' ארמית: מזבח	מְדַבְּחָ ו' על-מְדַבְּחָ דִּי בֵּית אֱלֹהִים עזרא 171
מְדַבְּרִי ז' דבור	ומְדַבְּרִי ז' כחוט השני שמתחתיו ומְדַבְּרִי נְאוֹה־שֶׁה ש ד3
מְדַבְּרִי א' אזור מן עה דל-ישוב: רוב המקראות 1-271	(בהשאלה) מקום שממה, ציה: 4, 9, 15, 24, 25, 39, 40, 76, 96, 188, 190, 258, 259
קרוכים: אָחוּ / בָּתָה / יְשִׁמוֹן / כַּר / מְרֵעָה;	עֲרָבָה / צִיָּה / שְׁמָמָה
- מְדַבְּרִי וְצִיָּה 4	
- המְדַבְּרִי הַגָּדוֹל 76: המְדַבְּרִי הַנּוֹרָא 76	
אֶרֶץ מְדַבְּרִי 1, 23: דֶּרֶךְ הַמְדַבְּרִי 28, 42, 48:	חֶרֶב הַמְּ 59: לְמַדּוֹ מְדַבְּרִי 10: נְאוֹת מְדַבְּרִי 11,
14, 16, 17, 20, 55: עֲרֵבוֹת הַמְּ 50, 51: פְּנֵי הַמְּ 33:	קָאֵת מִי 21: קֶצֶה הַמְּ 29, 38: רוּחַ מְדַבְּרִי 12:
תְּנוֹת מְדַבְּרִי 18	
- מְדַבְּרִי אָדוּם 227: מִי אֲתָם 247: מִי בָּאֵר	שָׁבַע 233: מְדַבְּרִי בֵּית אֶן 195: מִי גִבְעוֹן 226:
מִי דַמְשֶׁק 196: מִי דְבַלְתָּה 269: מִי הָרִים 270:	מִי זֶיךְ 225, 250, 251, 255: מִי יְהוּדָה 222, 257:
מִי יָם 228: מִי יְרוּשָׁלַיִם 232: מִי מוֹאָב 219:	מִי מַעֲוֹן 223, 253: מִי אֶרְצֵי מִצְרַיִם 256: מִי סִין 213,
248, 261, 265: מִי סִינַי 214, 215, 235-243, 262, 266:	מִי עֵין גִּדִי 254: מִי הַעֲמִים 229: מִי פְּאָרְן 216,
224, 234, 244, 245: מִי צִיִּן 217, 218, 220, 221, 246,	249, 264, 267: מִי קְדֻמוֹת 268: מִי קְדֻשׁ 231:
מִי שׁוֹר 212: מִי שְׁמֹנֶה 230, 258, 259: מִי תְּקוּעַ 260	
מְדַבְּרִי 1 יְמִצְאָהוּ בְּאֶרֶץ מְדַבְּרִי דְבָרִים לְבָסוּ	2 עַד-יָעוֹר נָנְעוּ תָעוּ מְדַבְּרִי יִשְׁעֵיהֶם טו 8
3 וְהָיָה מְדַבְּרִי לְכַרְמֵל יִשְׁעֵיהֶם לְבָסוּ 155	

¹ ראו למשל הספורנו על ג' 1 מול ראב"ע הארוך על אותו פסוק.

וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינּוּ אֶכֶל

יש פער בין האופן בו אלוהים נראה – מלאך בלבת אש לבין מה שמשה רואה – תופעת טבע משונה. הנתק של אלוהים מעם ישראל במשך שנות הישיבה במצרים קיים גם בחייו של משה, רועה הצאן של כהן מדיין.

יתירה מזאת, משה מעיד על עצמו כי הוא לא איש דְּבָרִים וכי הוא כְּבֹד-פָּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן. העדות היחידה בתורה להיות משה כבד פה או ערל שפתיים (ראו ו' 12 ו 30) היא מפי משה עצמו. אפשר שכוונת משה היא לחוסר ניסיונו במשא ומתן עם אנשים. בפס' 3 משה מדבר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֶה-נָּא וְאֶרְאֶה אֶת-הַמַּרְאֶה הַגְּדֹל הַזֶּה מִדּוֹעַ לֹא-יִבְעַר הַסֵּנֶה אֵל מִי הוּא מַדְבֵּר? אֵל עֲצֻמוֹ, כִּנְרָאָה. אפשר שהדבר משקף את בדידותו – כרועה משה נודד שבועות ארוכים עם העדר, דואג למקום מרעה מתאים, ועובר הלאה כששדה המרעה שמצא נאכל או נבל. משה איננו רגיל בשיח עם אנשים, בקרבתם ובהתדיינות עימהם. אין למשה, אפוא, הכנה או קרבה אל עולם הנבואה. זוהי התגלות ראשונה שמיד מטילה עליו את התפקיד הקשה מנשוא של הנהגה, ומשה דוחה את השליחות.

מדוע משה לא השתכנע מהניסים שאלוהים עשה מולו?

גם כאן נבקש לטעון שהעובדה שמשה לא השתכנע מהניסים שחולל לפניו ה'ובשיתופו כמבצע הנס, מסבירה את הסירוב אולם גם מוסיפה נדבך לראיות על התאמתו של משה לתפקיד. התשובה האלוהית לחששו של משה: וְהֵן לֹא-יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא-נִרְאָה אֵלֶיךָ ה' (שמות ד' 1), היא ניסים בעזרת נחש מטה ויד שמצטרעת ועוד הבטחות לניסים עתידיים ההופכים מי יאור לדם. הניסים הם חלק ארוך מאד בשיח של ה' עם משה - עשרה פסוקים מוקדשים להם, ובסופם ממשיך משה לסרב ואומר: בִּי אֲדַנִּי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוֹל גַּם מִשְׁלָשׁ גַּם מֵאִז דִּבַּרְךָ אֶל-עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד-פִּי וְכֹבֵד לְשׁוֹן אֲנִי. נשים לב למה שניתן לקרוא כהתרסה ממש: לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוֹל גַּם מִשְׁלָשׁ גַּם מֵאִז דִּבַּרְךָ אֶל-עַבְדְּךָ כְּלָמוֹר – לֹא הִשְׁתַּנָּה דְבַר מֵאִז הִתְחַלְנוּ לְדַבֵּר. אולי במילים אחרות – 'לא השתכנעתי, גם מאז שהתחלנו לדבר לא השתנה דבר, וגם ניסים לא פועלים עלי'. משה נדרש לאמונה וביטחון בה' כדי לקיים את הוראתו של ה' בנס הראשון – נס הנחש - שְׁלַח יְדְךָ וְאַחֲזַב בְּזַנְבּוֹ. עם זאת משה מבין היטב – ניסים הם לא הדבר שיגרום לעם להאמין. בספקנותו מגלה משה הבנה עמוקה בטבע האנושי, וחושף את אחד הכשלים הגדולים של המסע במדבר: ספר שמות הוא הספר המקראי המשופע ביותר בניסים. דור יוצאי מצרים ראו ניסים ששום דור אחר לא ראה, ובכל זאת זהו דור שאמונתו לא החזיקה מעמד: עם עליית משה להר האלוהים הם חטאו במעשה העגל. להזכירנו – מעשה זה אירע בזמן סמוך מאד למעמד הניסי והאורקולי ההמוני של מתן תורה.

דור זה שראה את ידו החזקה של ה' בעשר המכות ובחציית ים סוף, אינו מאמין, שנה אחר כך, שיוכל לכבוש את הארץ. משה מבין שהדרך אל אמונתם של בני אדם, אמונה יציבה ולאורך זמן, איננה דרך הנס. לכן הוא אינו משתכנע מההדגמות האלוהיות.

ולבסוף - צניעות

במדינתנו לא פעם נוהגים על פי קוד תרבותי הדוחק את הצניעות והענווה לקרן זווית, הן בשאיפה וברדיפה אחר כסאות ממשל שונים והן באורחות החיים והכיבודים. להיות בולט, כוכב, מפורסם הוא משאת נפש בהווייתם של חלק מבני נוער ושל אנשים צעירים. נראה שחשוב לעורר דיון בכיתה המעמיד שאיפות אלה למבחן. ראוי לעמוד על הצורך בנראות, על הרווחים של הרצון לבלוט ולתפוס מקום מול הסכנות והמחירים העומדים לפתחו קודם כל של האדם עצמו, ולעיתים גם של החברה הסובבת. עוד חשוב לעורר את השאלה כיצד אנו בוחנים אדם, מה חשיבות הרושם הראשוני שהוא יוצר, ושוב על ההפסד והרווח של המתרשם דווקא ממי שבולט, ומעלים מעיני עצמו את הצנוע והביישן שלעיתים יכול להתגלות כראוי אף יותר.

נראה, אם כך, שריחוק מסוים מחיים רוחניים, חיי מדבר ורעיית צאן ללא שיג ושיח עם בני אדם, הבנת כובד המשימה, הבנת מצבם השפל והקשה של בני ישראל וצניעות הם חלק מההסברים לדחיית המשימה ע"י משה; ונראה שחלק מנימוקי הסירוב, דווקא הם, הופכים את משה לראוי למשימה.

שמות ד' 18 – 26

האם בסופו של דבר קיבל על עצמו משה את השליחות?

לכאורה זוהי שאלה מיותרת, שהרי התשובה עליה ידועה – עוד בגן הילדים אנו לומדים שמשה הנהיג את בני ישראל בצאת ממצרים ובלכתם במדבר. אולם לשאלה יש מקום משום שהדיאלוג בין ה' למשה מסתיים באמירה של אלוהים ללא תגובת משה. יתירה מזאת, נראה כאילו ה' ממש מכריח את משה בחרון אפו לצאת לשליחות, כאילו ממש שלל ממנו את האפשרות לבחור. אולם נדמה, מכל מקום, שבדברי המספר בפס' 18 יש דיווח כי משה אכן מקבל עליו את השליחות: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל-יְתֵר חַתָּנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֶלְכָה נָא וְאֶשׁוּבָה אֶל-אָחִי אֲשֶׁר-בְּמִצְרָיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדֵם חַיִּים וַיֹּאמֶר יְתֵרוֹ לְמֹשֶׁה לָךְ לְשָׁלוֹם.

איננו יודעים אם חשב יתרו כי משה מתכוון רק לצאת למצרים לדרוש בשלום אחיו, או אם הבין מהמילה וְאֶשׁוּבָה כי משה עוזב את חיי הרועה במדיין הולך בלי לחזור. בכל מקרה, שלא כמו

לבן, משחרר יתרו את חתנו בברכה. מפס' 18 ניתן, אפוא, להסיק שמשה מקבל עליו את השליחות ויוצא לדרכו בברכת חותנו.

אם כן, איך נבין את הפסוק הבא – פס' 19: וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרָיִם כִּי-מֵתוּ כָל-הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת-נַפְשְׁךָ. אפשר שעדיין משה מתמהמה והחששות מעכבים בעדו וה' לוחץ עליו לצאת. זהו לחץ דומה ללחץ שהופעל עליו כדי לקבל את השליחות – הוא בלתי מתפשר ועם זאת נושא עימו הרגעה ומענה. ממש כמו בפנייה האחרונה של ה' למשה – אמנם חרה אפו, ובכל זאת מזכיר ה' את ה"תנאים המקלים" – אהרון והמטה (פס' 17); וכך גם עתה ה' מאיץ במשה לצאת לדרכו ולשליחותו, אולם גם נושא מסר מרגיע שמתו מבקשי נפשו במצרים.

האם חרון אפו של ה' לא נרגע והוא בא לידי ביטוי לאחר שיצא משה לדרכו? הסיפור המוזר על חתן הדמים

סיפור חתן הדמים – שמות ד' 24 – 26 - מעורר שאלות רבות וניתן לפתוח את העיסוק בו בבקשה מהתלמידים להעלות שאלות אלה ולמיינן על פי סוגיהן ורובדיהן – החל בשאלות של הבנת מילים (כמו מה פירוש "וירף" או "מולות" ומה פירוש הצירוף "חתן דמים למולות"), דרך שאלות על הכוונה שמאחורי כינוי שייכות והיחס (למשל את מי ביקש ה' להמית – את משה או בכורו?) ועד למשמעות המעשה והסיפור כולו. נציג את התמיהות שמעלה אילנה פרדס על הסיפור:

אחד הטקסטים היהוויסטיים התמוהים ביותר במקרא הוא סיפור "חתן הדמים" בספר שמות (ד' 24 – 26). בדרכו חזרה למצרים קורה למשה דבר מוזר, העומד בסתירה למסר האלוהי הקודם. אלוהים, אשר זה עתה שלח את משה בחזרה למצרים על מנת שיעשה אותות ומופתים לפני פרעה והעם, מבקש להרוג את שליחו במקום לינתו בדרכו. האניגמה מתעצמת כאשר ציפורה נוטלת אבן צור, מלה את בנה, נוגעת ב"רגליו" בערלה ואומרת פעם אחר פעם, "כי חתן דמים אתה לי". מה שמתרחש בהמשך הוא בלי ספק האירוע התמוה ביותר בלילה מסתורי זה: האל נכנע למעשה הקסמים של ציפורה ונסוג. משה ניצל.

סיפור סתום זה (ארכו שלושה פסוקים בלבד!) מעורר שאלות רבות. מדוע מבקש האל להרוג את משה? מה מונע ממשה להגיב? מדוע הכרחית המילה? מדוע ציפורה היא זו שמבצעת את המילה? ברגליו של מי היא נוגעת בערלה? מיהו "חתן דמים"? מדוע נסוג האל? (פרדס, הבריאה לפי חוה, עמ' 63).

על סיפור זה רבו מאד הפירושים ראו למשל:

בלאו יהושע, "חתן דמים", תרביץ כ"ו תשי"ז, עמ' 1 – 3.

זליגמן יצחק אריה, "יסודות אטיולוגיים בהיסטוריוגרפיה המקראית", הורביץ אבי, טוב עמנואל, יפת שרה (עורכים), **מחקרים בספרות המקרא**, ירושלים תשנ"ב, עמ' 11 – 45 ובייחוד ראו עמ' 37 – 38. (המאמר מצוי גם במקראנט במאגר מידע <http://mikranet.cet.ac.il>).

פרדס אילנה, **הבריאה לפי חוה**, תל אביב 1996, עמ' 63 – 77.

קאסוטו משה דוד, **פירוש על ספר שמות**, ירושלים תשל"ה, עמ' 37 – 40.

וברשת ראו התייחסותם של:

עמיר יהודע, "אש זרה", אתר התנועה ליהדות מתקדמת בישראל.

<http://www.reform.org.il/Heb/Index.asp> (מרכז מידע, פרשת שמיני).

וייס רוחמה, "האם משה מפחד מנשים חזקות", **ynet** 28.12.07.

איננו בטוחים שכדאי בכיתה ז' לעסוק במלוא המורכבות של הסיפור ובהסברים השונים שניתנו לו במחקר ובפרשנות. אנו נבקש להציע כיוון אחד הנראה לנו משתלב בקו הסיפורי של הוראת הפרקים.

מה פשר הרצון האלוהי להרוג?

ברור שהבעיה היא כי משה עצמו או בנו – גרשום או אליעזר (או שניהם) – לא נימול. אולם מה הקשר בין מילה להמתה?

יהושע בלאו מסב את תשומת לב הקורא בפרשה לשתי הקבלות שיוצר המספר בעזרת מילים מנחות:

א. הקבלה בין סיפור חתן הדמים לבין דברי ה' בפסוקים המקדימים סיפור זה. המילה המקשר בין שני הסיפורים היא "בן" המופיעה בפס' 22 ו 23 שלוש פעמים, ובסיפורנו – בפס' 25 פעם נוספת.

כב וְאֶמְרָתְךָ אֶל-פְּרַעֲהַ כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְּכֹרֵי יִשְׂרָאֵל. כִּי וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִמְאֵן לְשַׁלְּחֵם הֲנֵה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת-בְּנֵיךָ בְּכַרְךָ. כִּי וְיֵהִי בְּדַרְךָ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיִּבְקֹשׁ הַמֵּיתוֹ. כִּי וַתִּקַּח צַפְרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת-עַרְלֹת בְּנֵיהָ וַתִּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן-דָּמִים אַתָּה לִי. כִּי וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אֶזְ אֲמַרְהָ חֲתַן דָּמִים לְמוֹלֵת.

ב. הקבלה בין סיפור חתן הדמים לבין סיפור המכה העשירית בשמות י"ב 22. לפי המסופר שם ה' לא יגוף את בני ישראל בזכות המעשה המקדים שעליהם לעשות: וְלִקְחֹתֶם אֶגְדֵּת אֲזוּב וַיִּטְבְּלוּתֶם בָּדָם אֲשֶׁר-בְּסֹף וְהִגַּעְתֶּם אֶל-הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת – בשני הסיפורים מזכרים **דם והגעה (אל המשקוף במכה העשירית, ול"רגליו" בסיפור חתן הדמים)**.

בלאו מציע כי מי שרוצה ה' להמיתו, הוא בנו בכורו של משה – גרשום; וכי הסכנה לחייו קשורה בהריגת בנו בכורו של פרעה. מה משמעות הקשר שמעצב המספר בין שתי הפרשיות? בלאו סבור שבפרשה זו בא לידי ביטוי חרון אפו של ה' הכופה על משה את השליחות הר כגיגית

ומודיע לו במחלת בנו בכורו [כך מפרש בלאו את הביטוי וַיִּבְקֶשׁ הַמִּיתוֹן] שעליו לקבל את השליחות. המשחית שיגוף את בכורי מצרים כבר יצא כביכול לדרכו והוא מסכן את בנו בכורו של משה עצמו!... הפגישה במלון מסמלת אפוא את הטלתה המחודשת של השליחות על משה. אין מנוס מלקבלה; המשחית אותו עומד משה השליח לבשר בסופו של דבר לפרעה כבר יצא לדרכו ואף מסכן את חיי בנו בכורו של השליח. באות הדם מערלת גרשם אותו "מגיעה" ציפורה לרגליו, מגנה היא עליו (בדומה לבני ישראל באות הדם על המשקוף ועל המזוזות). המשחית מרפה ממנו.

לפי הנאמר למעלה נראה לפרש "חתן הדמים" כ"מוגן ע"י הדם"; ציפורה אומרת, שבנה מוגן ע"י אות הדם ואף משתמשת בביטוי לגבי המילה בכלל. (בלאו, חתן הדמים, עמ' 3)

לפני שננסה להרחיב את משמעות ההסבר של בלאו לסיפור חתן הדמים, נשאל כאחת הכותרות במאמרה של רוחמה וייס² –

מה המסר שמבקש אלוהים למסור למשה בסיפור חתן הדמים? או כיצד יש להבין את הסיפור בהקשרו?

בפתיחת היחידה הצגנו שאלה שהתשובה עליה כביכול מובנת מאליה - האם בסופו של דבר קיבל על עצמו משה את השליחות? אפשר שגם ביציאתו לדרך שהתמהמהה, עדיין לא הבין משה את גודל השליחות ומשמעותה. בסיפור חתן הדמים אלוהים מבקש להעמידו על כך: לפי בלאו אלוהים מעמיד את משה בפני נקודת "אל חזור" - מעתה, מרגע זה ממש, השליחות התחילה.

זאת ועוד, אפשר שהליכתו עם אשתו ובניו עשויה לרמוז על כך שמשה לא הבין בפני מה הוא עומד. האירוע במלון מבהיר שהוא ובני משפחתו עלולים להיות בסכנה. על כן ספק אם היציאה של משה לשליחות למצרים והעמידה בפני פרעה יכולה להיות מסע עם אשתו ושני בניו. נרחיב על כך בסעיף הבא.

ולבסוף, מעמדו של משה השתנה - הוא יצא עתה בשליחות האל וככזה הוא נבחן על פי קני מידה מחמירים. הביטוי המשקף עמדה זו הוא בְּקֶרְבִּי אֶקְדָּשׁ ש מצטט משה מפי ה' באומרו לאהרון מדוע מתו שני בניו נדב ואביהוא (ויקרא י' 3). משה לא מל את בניו, לא קיים את האקט של שייכות לברית שבין ה' לבין עמו, ואפשר גם שעדיין לא קלט את משמעות שליחותו על הסכנות הטמונות בה – והדרך להעמידו על כך, עתה בהיותו מקרובי האל, היא נוקבת ומסוכנת.

לאן נעלמה ציפורה?

מי אמר שנעלמה? אנו למדים זאת משמות י"ח 1 – 4:

א וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כֹּהֵן מִדֵּיַן חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי-הוֹצִיא ה' אֶת-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. ב וַיִּקַּח יְתֵרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת-צִפּוֹרָה אִשְׁתׁ מֹשֶׁה אַחַר שְׁלוּחֶיהָ. ג וְאֵת שְׁנֵי בָנָיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גֶּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיהָ. ד וְשָׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי-אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרָעָה. ה וַיָּבֵא יְתֵרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל-מֹשֶׁה אֶל-הַמְּדַבֵּר אֲשֶׁר-הוּא חֹנֵה שָׁם הַר

² ראו לעיל ברשימה הביבליוגרפית

הַאֱלֹהִים. ציפורה לא המשיכה עם משה במסעו למצרים ולקיום שליחותו, ונראה כי סיפור חתן הדמים הוא האירוע המתאים לפרידה בין ציפורה ומשה – היא חזרה לבית אביה במדיין ומשה המשיך בדרכו. רק כשחננו בני ישראל בהר האלוהים – הגיע יתרו עם ציפורה ושני הבנים לפגוש את משה ולהצטרף אל בני ישראל.

מה שלום משה לאחר סיפור חתן הדמים ועם תחילת השליחות? מתי ממש החל לפעול בביטחון?

"מה שלום משה לאחר סיפור חתן הדמים?" איזו מן שאלה זו? הרי לא כתוב מה שלום משה. אולי נוכל לנסות לקרוא מבין הכתובים אם נתייחס לנתון ולכלי עבודה: הנתון הוא המקום הגיאוגרפי והכלי הוא השוואה.

הנתון הגיאוגרפי הנמסר בד' 27 הוא **וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים** אהרון פוגש את משה בהיותו בהר האלוהים. אם כך משה איננו אף מצרימה, אלא זקוק לזמן בהר האלוהים – אותו מקום בו קיבל עליו את השליחות ומקום האות הראשון הנמסר למשה מאלוהים ולפיו זהו ההר יעבדו בני ישראל את האלוהים לאחר שייצאו ממצרים (ג' 12). האם משה זקוק למנוחה ואיסוף כוחות לאחר סיפור חתן הדמים? האם הוא מתכוון נפשית ורוחנית לשליחותו, עתה משחדרה לתודעתו שלמעשה, היא כבר החלה? מה שנותן לקורא את התחושה כי משה לא נמצא במקרה בהר האלוהים בדרך למצרים וכי הוא משתהה שם, היא השוואה בין דברי ה' למשה בד' 14 לבין דבריו לאהרון בד' 27:

וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ הִלְוִי יַדְעֹתִי כִּי-דַבֵּר יַדְבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה-הוּא יֵצֵא לְקִרְאֲתֶךָ וְרֹאךָ וְשִׂמַח בְּלָבוֹ. (ד' 14)

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-אֶהְרֵן לֵךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ (ד' 27)

מד' 14 יכולנו להבין כי בבוא משה מצרימה ייצא אחיו לקראתו. גם ההנחיה האלוהית בפס' 17: **וְאֶת-הַמָּטָה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-בּוֹ אֶת-הָאֹתוֹת מִחֲזַק הַבְּנֵה זֶה –** ההנחיה לקחת את המטה היא לקראת היציאה מצרימה, שם יזדקק למטה לצורך ביצוע אותות ומופתים לעיני העם ולעיני פרעה. לכן אנו נוטים לחשוב ששם, עם הגיעו למצרים, יפגוש אהרון את משה כשייצא לקראתו וישמח לראותו.

מד' 27 אנו מבינים שלא כך מתקיימים הדברים: אהרון, בהוראת ה' - יוצא למדבר סיני להר האלוהים, לפגוש את משה במרחק לא מבוטל ממצרים. אפשר שלכך כיוונו דברי האל בפס' 14; אולם אפשר שלאור הצורך של משה להתכונן לתפקידו ולהתאושש מסיפור חתן הדמים, יוצא אהרון לפגשו מחוץ למצרים.

אם נכון פירוש זה – תודעת השליחות חודרת למשה והוא זקוק להתכונן אליה – גם ביחידות בהר האלוהים, וגם בעזרת אחיו המגיע לשם לפגשו. ועם זאת, הוא איננו פועל לבד, אלא רק בעזרת אחיו. יידרש עוד זמן עד שנקרא על פעולה עצמאית של משה: נשים לב שבד' 30 אהרון

הוא המדבר אל זקני ישראל ובה' 1 באים שניהם לפרעה. רק בח' 5 בסוף המכה השלישית יעמוד משה ביוזמתו וללא הנחיה אלוהית מפורשת אל מול פרעה.

האם צלחה הפעולה הראשונה של השליחות? האם העם מאמין?

הכתוב מספר על הצלחה גדולה לפחות בחמישים אחוז של משימת השליחות, אותו חלק ממנו חשש כל כך משה – שיכנוע העם: כט וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאָסְפוּ אֶת-כָּל-זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. ל וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶת כָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתֹנֶת לְעֵינֵי הָעָם. לא וַיֵּאֱמַן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי-פָקֵד ה' אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת-עַנְיָם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

ובכל זאת, מה טורד את הקורא ומונע ממנו לראות לפחות בשליחות אל העם הצלחה? הנה, מייד לאחר שעשה אהרון את האותות העם מאמין וקד ומשתחוה!

שלושה דברים מונעים מאיתנו להשתכנע שאמונת העם מוצקה ושהוא יהיה עתה שותף למעשי התשועה והשחרור ממצרים. במילים אחרות - אנו מתקשים לראות בחלק זה של השליחות הגשמה מוצלחת של דברי ה' למשה בשמות ג' 18 וד' 8. שניים מהם נדרשים למשקפי המיקרוסקופ והקשבה לכל מילה בפסוק (ניזכר בציור הסבלים) ואחד נובע מהתייחסות להקשר של הסיפור.

אם כן, מה מחשיד בסיפור הכביכול חלק וזורם בתגובת העם? בניסוח פסוק וַיֵּאֱמַן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי-פָקֵד ה' אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת-עַנְיָם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ נעדרת שמחה ותחושת שייכות וקרבה. התחושה היא של ריחוק ואולי אף קצת ניכור. הנה באים משה ואהרון ומבשרים על קץ השיעבוד ועל פקידת ה' את עמו ואף נעשים לעיני העם אותות שיוכיחו את דברי שני המנהיגים שקמו להם. היינו מצפים שאמונה, שמחה ותקווה יתפסו חלק מרכזי בתגובת העם. מה בפסוק מונע מאיתנו לראות רגשות אלה בתגובתם?

א. תגובת העם מנוסחת בגוף שלישי וְכִי רָאָה אֶת-עַנְיָם ניסוח היוצר תחושה שהדברים אינם באמת נוגעים בעם.

ב. גם המעשים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ הם פורמליסטים ומרוחקים ואינם מבטאים שמחה. ניסוח שהיה יכול לבטא תגובה המלמדת על חדירת הדברים ללב העם ועל אמונתם ותקוותם יכול היה להיות משהו נוסח:

וַיַּחֲדֵד הָעָם עַל כָּל-הַטּוֹבָה אֲשֶׁר-עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל וְעַל אֲשֶׁר יִצְּלוּ מִיַּד מִצְרַיִם. וַיֵּאמְרוּ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר יִצְּלֵנוּ מִיַּד מִצְרַיִם.

ניסוח זה שוחזר על סמך שמות י"ח 9 – 10 כאשר נפגש יתרו עם משה והוא מספר לו על יציאת מצרים ועל הדרך שעברו עד להר סיני. וההשוואה קשה, שהרי השמח והמברך הוא יתרו כהן מדין שה' איננו אלוהיו ואיננו אלוהי אבותיו! עם זאת, ראוי לזכור כי יתרו שמח על דבר שִׁכְבַּר נַעֲשָׂה ולא נדרש להאמין במה שעוד לא התקיים. נזכיר, על כן, שבנסיבות אחרות כאשר התבשרו

אנשי יבש גלעד כי מצפה להם ישועה עתידית משאול תגובתם, עוד לפני הקרב היא - וַיִּגִּידוּ לְאַנְשֵׁי יְבִישׁ וַיִּשְׁמְחוּ (שמ"א י"א 9).

נראה כי העם שדוכא ושוועד במשך עשרות שנים, מתקשה לקבל בשמחה את הבשורה שנמסרת לו מפי אהרון. יתרו כהן מדיין, השמח לישועת העם, מגיב לאחר שהתשועה התרחשה. אנשי יבש גלעד, אמנם מאוימים ע"י נחש העמוני, אך אינם רואים עצמם עם עבדים משועבד וחסר ישע, אלא עם היושב על אדמתו ונתמך בידי שבטים אחרים. תגובתם של בני ישראל לדברי אהרון ואותותיו, רומזת למצבם הרוחני הנפשי והלאומי של בני ישראל תחת שיעבוד מצרים – הם מקבלים בציינות מסוימת את הדברים, אך קשה לראות בתגובתם התלהבות ואמונה שלמה. ג. אישור לתחושתנו שתגובת העם איננה מאופיינת בהפנמה בהזדהות או בתקווה, נוכל לקבל מתוך הקשרו של הסיפור – בהמשך, מייד לאחר הקושי הראשון, סירובו של פרעה והחמרת השעבוד, אכן העם מאבד את אמונו ואמונתו (ראו ה' 20 – 21: וַיִּפְגְּעוּ אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן נְצָבִים לְקִרְאתָם בְּצִאתָם מֵאֵת פְּרַעֲהוּ. כֹּא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְיָ הִוא עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת-רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פְּרַעֲהוּ וּבְעֵינֵי עַבְדָּיו לְתֵת-חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ). וכך קובל משה בפני ה' לפני פנייתו השנייה לפרעה: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לֹא-שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְּרַעֲהוּ (שמות ו' 12).

נוכל לטעון שהקשיים שהערים פרעה על בני ישראל לאחר הפנייה הראשונה של משה ואהרון (בפרק ה') הרתיעו את העם. אולם, נוכל לראות כי זקני ישראל אינם רואים עצמם מעורבים ושותפים לתהליך השחרור מהשעבוד כבר בתחילת פרק ה'.

כשתיאר ה' למשה את השליחות, כך אמר לו: יִשְׁמְעוּ לְקִלְךָ וּבָאתָ אֲתָהּ וְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-מֶלֶךְ מִצְרַיִם (שמות ג' 18). ואמנם בד' 29 נאספים הזקנים: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת-כָּל-זָקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. אהרון מדבר ועושה אותות והכתוב מספר כי וַיֹּאמֶן הָעָם ... וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ (ד' 31). אולם כשמגיעה המשלחת הישראלית לפרעה בה' 1 הזקנים אינם נזכרים: וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעֲהוּ כֹה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי. וכך לומד המדרש מהעדר איזכורם:

היכן הלכו הזקנים, שלא חשב אותם עימהם שכבר אמר לו הקב"ה (ג, יח) "ובאת אתה וזקני ישראל"? אמרו רבותינו: הלכו עימהם הזקנים והיו מגנבים את עצמם ונשמטים אחד אחד, שניים שניים. והלכו להן. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה לא נמצא אחד מהן, שכן כתוב: 'ואחר באו משה ואהרון' – והיכן הזקנים? אלא שהלכו להם. (שמות רבה ה יד)³

³ פרק ה' איננו מצוי בתכנית הלימוד. המבקשים להרחיב נקודה זו יוכלו לקרוא בספרה של נחמה ליבוביץ, עיונים בספר שמות, עמ' 65 – 69. ציטוט המדרש הוא מאיזכורו בספרה בעמ' 68.

אם כך העם האמין כשעשו לפניו אותות אולם הדברים אינם חודרים ומופנמים, ואין בו הכוחות לעמוד בפני קשיים והכבדות בדרך לגאולה. שוב ושוב נראה מאפיין זה של העם בספר שמות ואת השפעתם של הניסים לטווח קצר בלבד.